

---

Natya Shastra Chapter 17

नाट्यशास्त्रं अध्याय 17 काकुस्वरव्यञ्जनः

Document Information



---

Text title : nATyashAstram.h adhyAya 17 kAkusvaravyanjanah

File name : natya17.itx

Category : nATyashAstra, major\_works, bharata

Location : doc\_z\_misc\_major\_works

Author : Sage Bharata

Transliterated by : Sowmya Krishnapur krsowmya at yahoo.com

Proofread by : Sowmya Krishnapur krsowmya at yahoo.com

Latest update : July 16, 2010

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

---

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

**Please help to maintain respect for volunteer spirit.**

---

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

---

March 24, 2024

*sanskritdocuments.org*

---

ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಂ ಅಧ್ಯಾಯ 17 ಕಾಕುಸ್ವರವ್ಯಂಜನಃ



.. ಶ್ರೀರಸ್ತು ..

ಭರತಮುನಿಪ್ರಣೀತಂ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಂ

ಅಥ ಸಪ್ತದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ .

ಏವಂ ತು ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪಾಠ್ಯಂ ಮಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾಃ .

ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಪಾಠ್ಯಸ್ಯ ಸಂಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಲಕ್ಷಣಂ .. 1..

ಏತದೇವ ವಿಪರ್ಯಯಂ ಸಂಸ್ಕಾರಗುಣವರ್ಜಿತಂ .

ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಪಾಠ್ಯಂ ನಾನಾವಸ್ಥಾಂತರಾತ್ಮಕಂ .. 2..

ತ್ರಿವಿಧಂ ತಚ್ಚ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ನಾಟ್ಯಯೋಗೇ ಸಮಾಸತಃ .

ಸಮಾನಶಬ್ದಂ ವಿಭ್ರಷ್ಟಂ ದೇಶೀಗತಮಥಾಪಿ ಚ .. 3..

ಕಮಲಾಮಲರೇಣುತರಂಗಲೋಲಸಲಿಲಾದಿವಾಕ್ಯಸಂಪನ್ನಂ .

ಪ್ರಾಕೃತಬಂಧೇಷ್ಟೇವಂ ಸಂಸ್ಕೃತಮಪಿ ಯೋಗಮುಪಯಾತಿ .. 4..

ಯೇ ವರ್ಣಾಃ ಸಂಯೋಗಾತ್ ಸ್ವರವರ್ಣಾನೃತ್ವಂ ನ್ಯೂನತಾಂ ಚಾಪಿ .

ಗಚ್ಛಂತಿ ಪದನ್ಯಸ್ತಾಸ್ತೇ ವಿಭ್ರಷ್ಟಾ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಾಃ .. 5..

ಯೇ ವರ್ಣಾ ವರ್ಣಗತಾ ವ್ಯಂಜನಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ಯೇ ಸ್ವರಾ ನಿಯತಾಃ .

ತಾನಪರಸ್ಪರವೃತ್ತೇ ಪ್ರಾಕೃತಯುಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ .. 6..

ಯಥಾ -

ಏಓಆರಪರಾಣಿಱ ಅಂ ಆರಪರಂ ಅ ಪಾಲಏ ಣತ್ಥಿ .

ಬಸಆರಮಜ್ಜಿಮಾಇ ಅ ಕಚ ವಗ್ಗತವಾಣಿಹಣಾಇಂ .. 7..

ವಚ್ಚಂತಿ ಕಗತದಯವಾ ಲೋಪಂ ಅತ್ಥಂ ಚ ಸೇ ವಹಂತಿ ಸರಾ .

ಖಧಧಭಾ ಉಣ ಹತ್ತಂ ಉರ್ವೇತಿ ಅತ್ಥಂ ಅ ಮುಂಚಂತಾ .. 8..

ಉಪ್ಪರಹುತ್ತರಆರೋ ಹೇಟಾಹುತ್ತೋ ಅ ಪಾಲಏ ಣತ್ಥಿ .

ಮೋತ್ತೂಣ ಭದ್ರಚೋದ್ರಹ ಪದ್ರಹ್ವದಚಂದ್ರಜಾಈ ಸ .. 9..

ಖಧಧಭಾಣ ಹಆರೋ ಮುಹಮೇಹಕಹಾವಹೂಪಹ್ವಏಸು .

ಕಗತದಯವಾಣ ಣಿಚ್ಚಂ ವೀಯಮ್ಮಿ ರಿಓ ಸರೋ ಹೋಈ .. 10..

ಛ ಇತಿ ಷಕಾರೋ ನಿತ್ಯಂ ಬೋದ್ಧವ್ಯಃ ಷಟಪದಾದಿಯೋಗೇಷು .

ಕಿಲ ಶಬ್ದಾಂತೋ ರೇವೋ ಭವತಿ ತಥಾ ಋ ತ್ರಿ ಖಲುಶಬ್ದಃ .. 11..

ಡ ಇತಿ ಚ ಭವತಿ ಟಕಾರೋ ಭಟಕಟಕಕುಟೀತಟಾದ್ಯೇಷು .  
 ಸತ್ವಂ ಚ ಭವತಿ ಶಷಯೋಃ ಸರ್ವತ್ರ ತಥಾ ಹಿ ಸ ಸ ಆದೇಶಃ .. 12..  
 ಅಷ್ಟಸ್ಪಷ್ಟ ದಕಾರೋ ಭವತ್ಯನಾದೌ ತಕಾರ ಇತರಾದ್ಯಃ .  
 ಬಡವಾತಡಾಗತುಲ್ಯೋ ಭವತಿ ಡಕಾರೋಽಪಿ ಚ ಕಕಾರಃ .. 13..  
 ವರ್ಧನಗತೇ ಚ ಭಾವೇ ಧಕಾರವರ್ಣೋಽಪಿ ಡತ್ವಮುಪಯಾತಿ .  
 ಸರ್ವತ್ರ ಚ ಪ್ರಯೋಗೇ ಭವತಿ ನಕಾರೋಽಪಿ ಚ ಣಕಾರಃ .. 14..  
 ಆಪಾನಂ ಆವಾನಂ ಭವತಿ ಪಕಾರೇನ ವತ್ವಯುಕ್ತೇನ .  
 ಅಯುಧಾತಥಾದಿಕೇಷು ತು ಭಕಾರವರ್ಣೋ ವ್ರಜೀತ ಹತ್ವಂ .. 15..  
 ಪರುಷಂ ಫರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ವಕಾರವರ್ಣೋಽಪಿ ಫತ್ವಮುಪಯಾತಿ .  
 ಯಸ್ತು ಮೃತಃ ಸೋಽಪಿ ಮಓ ಯಶ್ಚ ಮೃಗಃ ಸೋಽಪಿ ಹಿ ತಥೈವ .. 16..  
 ಓಕಾರತ್ವಂ ಗಚ್ಛೇದೌಕಾರಶ್ಚಾಷಧಾದಿಷು ನಿಯುಕ್ತಃ .  
 ಪ್ರಚಲಾಚಿರಾಚಲಾದಿಷು ಭವತಿ ಚಕಾರೋಽಪಿ ತು ಯಕಾರಃ .. 17..  
 ಅಪರಸ್ಪರನಿಷ್ಪನ್ನಾ ಹ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಕೃತಸಮಾಶ್ರಯಾ ವರ್ಣಾಃ .  
 ಸಂಯುಕ್ತಾನಾಂ ತು ಪುನರ್ವಕ್ಷ್ಯೇ ಪರಿವೃತ್ತಿಸಂಯೋಗಂ .. 18..  
 ಶ್ವಪ್ಸತ್ಸಧ್ಯಾಃ ಛ ಇತಿ ತಥಾಭ್ಯಹ್ಯಧ್ಯಾ  
 ಭವಂತಿ ತು ರ್ಝಕಾರಾಃ .  
 ಷ್ಠಃ ಟಃ ಸ್ತಃ ಸ್ಥಃ ಷ್ಠ್ಞ ಮ್ಠಃ  
 ಕ್ಷೋ ಳ್ಠಃ ಷ್ಠೋ ಳ್ಠಃ ಕ್ಷಃ ಖಕಾರರೂಪೋಽಪಿ .. 19..  
 ಆಶ್ಚರ್ಯಂ ಅಚ್ಚರಿಯಂ ನಿಶ್ಚಯಮಿಚ್ಛಂತಿ ಣಿಚ್ಛಯಂ ಚ ಯಥಾ .  
 ವತ್ಸಂ ವಚ್ಛಂ ಚ ಯಥಾ ಅಪ್ಸರಸಂ ತದ್ವದಚ್ಛರಲಂ .. 20..  
 ಉತ್ಸಾಹೋ ಉಚ್ಛಾಹೋ ಪಥ್ಯಂ ಚ ಪಚ್ಛಂ ವಿಜ್ಞೇಯಂ .  
 ತುಭ್ಯಂ ತುಜ್ಞಂ ಮಹ್ಯಂ ಮಜ್ಞಂ ವಿದ್ಯಶ್ಚ ಭವತಿ ವಿಂಜ್ಞೋತ್ತಿ .. 21..  
 ದಷ್ಟೋ ವಟ್ಠೋತ್ತಿ ತಹಾ ಹಸ್ತೋಽಪಿ ಚ ಭವತಿ ಹತ್ಠೋತ್ತಿ .  
 ಗ್ರೀಷ್ಠೋ ಗಿಮ್ಠೋತ್ತಿ ತಥಾ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಂ ಸಹ್ಣಂ ಸದಾ ತು ವಿಜ್ಞೇಯಂ .. 22..  
 ಉಷ್ಣಂ ಉಹ್ಣಂ ಯಕ್ಷೋ ಜಕ್ಪೋ ಪರ್ಯಂಕೋ ಭವತಿ ಪಲ್ಲಂಕು .  
 ವಿಪರೀತಂ ಹಮಯೋಗೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದೌ ಸ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೌ ಫತ್ವಂ .. 23..  
 ಯಜ್ಞೋ ಭವತಿ ನ ಜನ್ನೋ ಭೀಷ್ಠೋ ಭಿಮ್ಠೋತ್ತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಃ .  
 ಉಪರಿಗತೋಽಧಸ್ತಾದ್ವಾ ಭವೇತ್ಕಕಾರಾದಿಕಸ್ತು ಯೋ ವರ್ಣಃ .. 24..  
 ಸ ಹಿ ಸಂಯೋಗವಿಹೀನಃ ಶುದ್ಧಃ ಕಾರ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಗೇಽಸ್ಮಿನ್ .  
 ಏವಮೇತತ್ತು ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ತಥಾ .. 25..  
 ಅತ ಊರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ದೇಶಭಾಷಾವಿಕಲ್ಪನಂ .  
 ಭಾಷಾ ಚತುರ್ವಿಧಾ ಜ್ಞೇಯಾ ದಶರೂಪೇ ಪ್ರಯೋಗತಃ .. 26..

ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಚೈವ ಯತ್ರ ಪಾಠ್ಯಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ .  
 ಅತಿಭಾಷಾರ್ಯಭಾಷಾ ಚ ಜಾತಿಭಾಷಾ ತಥೈವ ಚ .. 27..  
 ತಥಾ ಯೋನ್ಯಂತರೀ ಚೈವ ಭಾಷಾ ನಾಟ್ಯೇ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ .  
 ಅತಿಭಾಷಾ ತು ದೇವಾನಾಮಾರ್ಯಭಾಷಾ ತು ಭೂಭುಜಾಂ .. 28..  
 ಸಂಸ್ಕಾರಪಾಠ್ಯಸಂಯುಕ್ತಾ ಸಮ್ಯಜ್ ನ್ಯಾಯ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ .  
 ವಿವಿಧಾ ಜಾತಿಭಾಷಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗೇ ಸಮುದಾಹೃತಾ .. 29..  
 ಮ್ಲೇಚ್ಛಶಬ್ದೋಪಚಾರಾ ಚ ಭಾರತಂ ವರ್ಷಮಾಶ್ರಿತಾ .  
 ಅಥ ಯೋನ್ಯಂತರೀ ಭಾಷಾ ಗ್ರಾಮ್ಯಾರಣ್ಯಪಶೂದ್ಭವಾ .. 30..  
 ನಾನಾವಿಹಂಗಜಾ ಚೈವ ನಾಟ್ಯಧರ್ಮೀ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ .. 31..  
 ಜಾತಿಭಾಷಾಶ್ರಯಂ ಪಾಠ್ಯಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ಸಮುದಾಹೃತಂ .  
 ಪ್ರಾಕೃತಂ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಚೈವ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಸಮಾಶ್ರಯಂ .  
 ಧೀರೋದ್ಧತೇ ಸಲಲಿತೇ ಧೀರೋದಾತ್ತೇ ತಥೈವ ಚ .. 32..  
 ಧೀರಪ್ರಶಾಂತೇ ಚ ತಥಾ ಪಾಠ್ಯಂ ಯೋಜ್ಯಂ ತು ಸಂಸ್ಕೃತಂ .  
 ಏಷಾಮೇವ ತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ನಾಯಕಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಗತಃ .. 33..  
 ಕಾರಣವ್ಯಪದೇಶೇನ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಸಂಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .  
 ದಾರಿದ್ರ್ಯಾಧ್ಯಯನಾಭಾವಯದೃಚ್ಛಾದಿಭಿರೇವ ಚ .. 34..  
 ಐಶ್ವರ್ಯೇಣ ಪ್ರಮತ್ತಾನಾಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯೇಣ ಪ್ಲುತಾತ್ಮನಾಂ .  
 ಅನಧೀತೋತ್ತಮಾನಾಂ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ನ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .. 35..  
 ವ್ಯಾಜಲಿಂಗಪ್ರವಿಷ್ಟಾನಾಂ ಶ್ರಮಣಾನಾಂ ತಪಸ್ವಿನಾಂ .  
 ಭಿಕ್ಷುಚಕ್ರಚರಾಣಾಂ ಚ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಸಂಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .. 36..  
 ಭಾಗವತತಾಪಸೋನ್ಮತ್ತಬಾಲನೀಚಗ್ರಹೋಪಸೃಷ್ಟೇಷು .  
 ಸ್ತ್ರೀನೀಚಜಾತಿಷು ತಥಾ ನಪುಂಸಕೇ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಯೋಜ್ಯಂ .. 37..  
 ಪರಿವ್ರಾಣ್ಮನಿಶಾಕ್ಯೇಷು ಚೋಕ್ಷೇಷು ಶ್ರೋತ್ರಿಯೇಷು ಚ .  
 ಶಿಷ್ಟಾ ಯೇ ಚೈವ ಲಿಂಗಸ್ಥಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ತೇಷು ಯೋಜಯೇತ್ .. 38..  
 ರಾಜ್ಜಾಶ್ಚ ಗಣಿಕಾಯಾಶ್ಚ ಶಿಲ್ಪಕಾರ್ಯಾಸ್ತಥೈವ ಚ .  
 ಕಲಾವಸ್ಥಾಂತರಕೃತಂ ಯೋಜ್ಯಂ ಪಾಠ್ಯಂ ತು ಸಂಸ್ಕೃತಂ .. 39..  
 ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಸಂಬಂಧಂ ತಥಾ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗ್ಗತಿಂ .  
 ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಚರಿತಂ ಖಗಾನಾಂ ರುತಮೇವ ಚ .. 40..  
 ಸರ್ವಮೇತತ್ತು ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಕಾವ್ಯಬಂಧೇ ಶುಭಾಶುಭಂ .. 41..  
 ಕ್ರೀಡಾರ್ಥಂ ಸರ್ವಲೋಕಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೇ ಚ ಸುಖಾಶ್ರಯಂ .  
 ಕಲಾಭ್ಯಾಸಾಶ್ರಯಂ ಚೈವ ಪಾಠ್ಯಂ ವೇಶ್ಯಾಸು ಸಂಸ್ಕೃತಂ .. 42..

ಕಲೋಪಚಾರಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಕ್ರೀಡಾರ್ಥಂ ಪಾರ್ಥಿವಸ್ಯ ಚ .  
 ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಶಿಲ್ಪಕಾರ್ಯಾಸ್ತು ನಾಟಕೇ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ವಚಃ .. 43..  
 ಆಮ್ನಾಯಸಿದ್ಧಂ ಸರ್ವಾಸಾಂ ಶುಭಮಪ್ಸರಸಾಂ ವಚಃ .  
 ಸಂಸರ್ಗಾದ್ಧೇವತಾನಾಂ ಚ ತದ್ಧಿ ಲೋಕೋಽನುವರ್ತತೇ .. 44..  
 ಛಂದತಃ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಪಾರ್ಯಂ ಸ್ಮೃತಮಪ್ಸರಸಾಂ ಭುವಿ .  
 ಮಾನುಷಾಣಾಂ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕಾರಣಾರ್ಥವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ .. 45..  
 ಸರ್ವಾಸ್ತೇಹ ಹಿ ಶುದ್ಧಾಸು ಜಾತಿಷು ದ್ವಿಜಸತ್ತಮಾಃ .  
 ಶೌರಸೇನೀಂ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಭಾಷಾಂ ಕಾವ್ಯೇಷು ಯೋಜಯೇತ್ .. 46..  
 ಅಥವಾ ಛಂದತಃ ಕಾರ್ಯಾ ದೇಶಭಾಷಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತಭಿಃ .  
 ನಾನಾದೇಶಸಮುತ್ಥಂ ಹಿ ಕಾವ್ಯಂ ಭವತಿ ನಾಟಕೇ .. 47..  
 ಮಾಗಧ್ಯವಂತಿಜಾ ಪ್ರಾಚ್ಯಾ ಶೌರಸೇನ್ಯರ್ಥಮಾಗಧೀ .  
 ಬಾಹ್ಲೀಕಾ ದಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಾ ಚ ಸಪ್ತ ಭಾಷಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ .. 48..  
 ಶಕಾರಾಭೀರಚಂಡಾಲಶವರದ್ರಮಿಲೋದ್ರಜಾಃ .  
 ಹೀನಾ ವನೇಚರಾಣಾಂ ಚ ವಿಭಾಷಾ ನಾಟಕೇ ಸ್ಮೃತಾ .. 49..  
 ಮಾಗಧೀ ತು ನರೇಂದ್ರಾಣಾಮಂತಃಪುರಸಮಾಶ್ರಯಾ .  
 ಚೇಟಾನಾಂ ರಾಜಪುತ್ರಾಣಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಿನಾಂ ಚಾರ್ಥಮಾಗಧೀ .. 50..  
 ಪ್ರಾಚ್ಯಾ ವಿದೂಷಕಾದೀನಾಂ ಧೂರ್ತಾನಾಮಪ್ಯವಂತಿಜಾ .  
 ನಾಯಿಕಾನಾಂ ಸಖೀನಾಂ ಚ ಶೂರಸೇನ್ಯವಿರೋಧಿನೀ .. 51..  
 ಯೌಧನಾಗರಕಾದೀನಾಂ ದಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಾಥ ದೀವ್ಯತಾಂ .  
 ಬಾಹ್ಲೀಕಭಾಷೋದೀಚ್ಯಾನಾಂ ಖಸಾನಾಂ ಚ ಸ್ವದೇಶಜಾ .. 52..  
 ಶಕಾರಘೋಷಕಾದೀನಾಂ ತತ್ಸ್ವ ಭಾವಶ್ಚ ಯೋ ಗಣಃ .  
 ಶಕಾರಭಾಷಾ ಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ಚಾಂಡಾಲೀ ಪುಲ್ಕಸಾದಿಷು .. 53..  
 ಅಂಗಾರಕಾರಕವ್ಯಾಧಕಾಷ್ಠಯಂತ್ರೋಪಜೀವಿನಾಂ .  
 ಯೋಜ್ಯಾ ಶಕಾರಭಾಷಾ ತು ಕಿಂಚಿದ್ವಾನೌಕಸೀ ತಥಾ .. 54..  
 ಗಜಾಶ್ವಾಜಾವಿಕೋಷ್ಟ್ರದಿಘೋಷಸ್ಥಾನನಿವಾಸಿನಾಂ .  
 ಆಭೀರೋಕ್ತಿಃ ಶಾವರೀ ವಾ ದ್ರಾಮಿಡೀ ವನಚಾರಿಷು .. 55..  
 ಸುರಂಗಾಖನಕಾದೀನಾಂ ಸಂಧಿಕಾರಾಶ್ವರಕ್ಷತಾಂ .  
 ವ್ಯಸನೇ ನಾಯಕಾನಾಂ ಚಾಪ್ಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾಸು ಮಾಗಧೀ .. 56..  
 ನ ಬರ್ಬರಕಿರಾತಾಂಧ್ರದ್ರಮಿಲಾದ್ಯಾಸು ಜಾತಿಷು .  
 ನಾಟ್ಯಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕಾವ್ಯಂ ಭಾಷಾಸಮಾಶ್ರಿತಂ .. 57..  
 ಗಂಗಾಸಾಗರಮಧ್ಯೇ ತು ಯೇ ದೇಶಾಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ .

ಏಕಾರಬಹುಲಾಂ ತೇಷು ಭಾಷಾಂ ತಜ್ಞಃ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .. 58..  
 ವಿಂಧ್ಯನಾಗರಮಧ್ಯೇ ತು ಯೇ ದೇಶಾಃ ಶ್ರುತಿಮಾಗತಾಃ .  
 ನಕಾರಬಹುಲಾಂ ತೇಷು ಭಾಷಾಂ ತಜ್ಞಃ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .. 59..  
 ಸುರಾಷ್ಟ್ರಾವಂತಿದೇಶೇಷು ವೇತ್ರವತ್ಯುತ್ತರೇಷು ಚ .  
 ಯೇ ದೇಶಾಸ್ತೇಷು ಕುರ್ವೀತ ಚಕಾರಪ್ರಾಯಸಂಶ್ರಯಾಂ .. 60..  
 ಹಿಮವತ್ಸಿಂಧುಸೌವೀರಾನ್ಯೇ ಜನಾಃ ಸಮುಪಾಶ್ರಿತಾಃ .  
 ಉಕಾರಬಹುಲಾಂ ತಜ್ಞಸ್ತೇಷು ಭಾಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .. 61..  
 ಚರ್ಮಣ್ವತೀನದೀತೀರೇ ಯೇ ಚಾರ್ಬುದಸಮಾಶ್ರಿತಾಃ .  
 ತಕಾರಬಹುಲಾಂ ನಿತ್ಯಂ ತೇಷು ಭಾಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .. 62..  
 ಏವಂ ಭಾಷಾವಿಧಾನಂ ತು ಕರ್ತವ್ಯಂ ನಾಟಕಾಶ್ರಯಂ .  
 ಅತ್ರ ನೋಕ್ತಂ ಮಯಾ ಯತ್ತು ಲೋಕಾದ್ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಬುದ್ಧೈಸ್ತು ತತ್ .. 63..  
 ಏವಂ ಭಾಷಾವಿಧಾನಂ ತು ಮಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾಃ .  
 ಪುನರ್ವಾಕ್ಯವಿಧಾನಂ ತು ಲೌಕಿಕಂ ಸನ್ನಿಬೋಧತ .. 64..  
 ಉತ್ತಮೈರ್ಮಧ್ಯಮೈರ್ನೀಚೈರ್ಯೇ ಸಂಭಾಷ್ಯಾ ಯಥಾ ನರಾಃ .  
 ಸಮಾನೋತ್ಕೃಷ್ಟಹೀನಾಶ್ಚ ನಾಟಕೇ ತಾನ್ನಿಬೋಧತ .. 65..  
 ದೇವಾನಾಮಪಿ ಯೇ ದೇವಾ ಮಹಾತ್ಮಾನೋ ಮಹರ್ಷಯಃ .  
 ಭಗವನ್ನಿತಿ ತೇ ವಾಚ್ಯಾ ಯಾಸ್ತೇಷಾಂ ಯೋಷಿತಸ್ತಥಾ .. 66..  
 ದೇವಾಶ್ಚ ಲಿಂಗಿನಶ್ಚೈವ ನಾನಾಶ್ರುತಧರಾಶ್ಚ ಯೇ .  
 ಭಗವನ್ನಿತಿ ಯೇ ವಾಚ್ಯಾಃ ಪುರುಷೈಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿರೇವ ಚ .. 67..  
 ಆರ್ಯೇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಬ್ರೂಯಾನ್ಮಹಾರಾಜೇತಿ ಪಾರ್ಥಿವಂ .  
 ಉಪಾಧ್ಯಾಯೇತಿ ಚಾಚಾರ್ಯಂ ವೃದ್ಧಂ ತಾತೇತಿ ಚೈವ ಹಿ .. 68..  
 ನಾಮ್ನಾ ರಾಜೇತಿ ವಾ ವಾಚ್ಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಸ್ತು ನರಾಧಿಪಾಃ .  
 ತತ್ತ್ವಾಮ್ಯಂ ಹಿ ಮಹೀಪಾಲೈರ್ಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಜ್ಯಾ ದ್ವಿಜಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ .. 69..  
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಸಚಿವೋ ವಾಚ್ಯೋ ಹ್ಯಮಾತ್ಯಃ ಸಚಿವೇತಿ ವಾ .  
 ಶೇಷೈರನ್ಯೈರ್ಜನೈರ್ವಾಚ್ಯೋ ಹೀನೈರಾರ್ಯೇತಿ ನಿತ್ಯಶಃ .. 70..  
 ಸಮೈಃ ಸಂಭಾಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಯೇನ ನಾಮ್ನಾ ಸ ಸಂಜ್ಞಿತಃ .  
 ಹೀನೈಃ ಸಪರಿವಾರಂ ತು ನಾಮ್ನಾ ಸಂಭಾಷ್ಯ ಉತ್ತಮಃ .. 71..  
 ನಿಯೋಗಾಧಿಕೃತಾಶ್ಚೈವ ಪುರುಷಾ ಯೋಷಿತಸ್ತಥಾ .  
 ಕಾರುಕಾಃ ಶಿಲ್ಪಿನಶ್ಚೈವ ಸಂಭಾಷ್ಯಾಸ್ತೇ ತಥೈವ ಹಿ .. 72..  
 ಮಾಷೋ ಭಾವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಕಿಂಚಿದೂನಸ್ತು ಮಾರ್ಷಕಃ .  
 ಸಮಾನೋಽಥ ವಯಸ್ಕೇತಿ ಹಂ ಹ್ವೋ ಹಂಠೇತಿ ವಾಧಮಃ .. 73..

ಆಯುಷ್ಮನ್ನಿತಿ ವಾಚ್ಯಸ್ತು ರಥೀ ಸೂತೇನ ಸರ್ವದಾ .  
 ತಪಸ್ವೀತಿ ಪ್ರಶಾಂತಸ್ತು ಸಾಧೋ ಇತಿ ಚ ಶಬ್ದೈತೇ .. 74..  
 ಸ್ವಾಮೀತಿ ಯುವರಾಜಸ್ತು ಕುಮಾರೋ ಭರ್ತೃದಾರಕಃ .  
 ಸೌಮ್ಯ ಭದ್ರಮುಖೇತ್ಯೇವಂ ಹೇ ಪೂರ್ವಂ ಚಾಧಮಂ ವದೇತ್ .. 75..  
 ಯದ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಶಿಲ್ಪಂ ವಾ ವಿದ್ಯಾ ವಾ ಜಾತಿರೇವ ವಾ .  
 ಸ ತೇನ ನಾಮ್ನಾ ಭಾಷ್ಯೋ ಹಿ ನಾಟಕಾದೌ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .. 76..  
 ವತ್ಸ ಪುತ್ರಕ ತಾತೇತಿ ನಾಮ್ನಾ ಗೋತ್ರೇಣ ವಾ ಪುನಃ .  
 ವಾಚ್ಯಃ ಶಿಷ್ಯಃ ಸುತೋ ವಾಪಿ ಪಿತೃ ವಾ ಗುರುಣಾಪಿ ವಾ .. 77..  
 ಸಂಭಾಷ್ಯಾ ಶಾಕ್ಯನಿಗ್ರಂಥಾ ಭದಂತೇತಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .  
 ಆಮಂತ್ರಣೈಸ್ತು ಪಾಷಂಡಾಃ ಶೇಷಾಃ ಸ್ವಸಮಯಾಶ್ರಿತೈಃ .. 78..  
 ದೇವೇತಿ ನೃಪತಿರ್ವಾಚ್ಯೋ ಭೃತ್ಯೈಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಿಸ್ತಥಾ .  
 ಭಟ್ಟೇತಿ ಸಾರ್ವಭೌಮಸ್ತು ನಿತ್ಯಂ ಪರಿಜನೇನ ಹಿ .. 79..  
 ರಾಜನ್ನಿತ್ಯ ಪಿಭಿರ್ವಾಚ್ಯೋ ಹ್ಯಪತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೇನ ವಾ .  
 ವಯಸ್ಯ ರಾಜನ್ನಿತಿ ವಾ ಭವೇದ್ವಾಚ್ಯೋ ಮಹೀಪತಿಃ .. 80..  
 ವಿದೂಷಕೇಣ ರಾಜ್ಞೇ ಚ ಚೇಟೀ ಚ ಭವತೀತ್ಯಪಿ .  
 ನಾಮ್ನಾ ವಯಸ್ಯೇತ್ಯಪಿ ವಾ ರಾಜ್ಞಾ ವಾಚ್ಯೋ ವಿದೂಷಕಃ .. 81..  
 ಸರ್ವಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಪತಿರ್ವಾಚ್ಯ ಆರ್ಯಪುತ್ರೇತಿ ಯೌವನೇ .  
 ಅನ್ಯದಾ ಪುನರಾರ್ಯೇತಿ ಮಹಾರಾಜೇತಿ ಭೂಪತಿಃ .. 82..  
 ಆರ್ಯೇತಿ ಪೂರ್ವಜೋ ಭ್ರಾತಾ ವಾಚ್ಯಃ ಪುತ್ರ ಇವಾನುಜಃ .  
 ಯೋಷಿದ್ಭಿರಥ ಕಾಮ್ಯೇತಿ ರಾಜಪುತ್ರೇತಿ ಯೋಧನೈಃ .. 83..  
 ಪುರುಷಾಭಾಷಣಂ ಹ್ಯೇವ ಕಾರ್ಯಂ ನಾಟ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .  
 ಪುನಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯಥಾಭಾಷ್ಯಾಸ್ತು ನಾಟಕೇ .. 84..  
 ತಪಸ್ವಿನೋ ದೇವತಾಶ್ಚ ವಾಚ್ಯಾ ಭಗವತೀತಿ ಚ .  
 ಗುರುಭಾರ್ಯಾ ತು ವಕ್ತವ್ಯಾ ಸ್ಥಾನೀಯಾ ಭವತೀತಿ ಚ .. 85..  
 ಗಮ್ಯಾ ಭದ್ರೇತಿ ವಾಚ್ಯಾ ವೈ ವೃದ್ಧಾಂಬೇತಿ ಚ ನಾಟಕೇ .  
 ರಾಜಪತ್ನೈಸ್ತು ಸಂಭಾಷ್ಯಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪರಿಜನೇನ ವೈ .. 86..  
 ಭಟ್ಟಿನೀ ಸ್ವಾಮಿನೀ ದೇವೀತ್ಯೇವಂ ವೈ ನಾಟಕೇ ಬುದ್ಧೈಃ .  
 ದೇವೀತಿ ಮಹಿಷೀ ವಾಚ್ಯಾ ರಾಜ್ಞಾ ಪರಿಜನೇನ ವಾ .. 87..  
 ಭೋಗಿನ್ಯಃ ಪರಿಶಿಷ್ಟಾಸ್ತು ಸ್ವಾಮಿನ್ಯ ಇತಿ ವಾ ಪುನಃ .  
 ಕುಮಾರ್ಯಶ್ಚೈವ ವಕ್ತವ್ಯಾಃ ಪ್ರೇಷ್ಯಾಭಿರ್ಭರ್ತೃದಾರಿಕಾಃ .. 88..  
 ಸ್ವಸೇತಿ ಭಗಿನೀ ವಾಚ್ಯಾ ವತ್ಸೇತಿ ಚ ಯವೀಯಸೀ .

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾರ್ಯೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಾ ಲಿಂಗಸ್ಥಾ ವ್ರತಿನೀ ಚ ಯಾ .. 89..  
 ಪತ್ತೀ ಚಾರ್ಯೇತಿ ಸಂಭಾಷ್ಯಾ ಪಿತೃನಾಮ್ನಾ ಸುತಸ್ಯ ಸಾ .  
 ಸಮಾನಾಭಿಸ್ತಥಾ ಸಖ್ಯೋ ಹಲೇತಿ ಸ್ಯಾತ್ಪರಸ್ವರಂ .. 90..  
 ಪ್ರೇಷ್ಯಾ ಹಜ್ಜೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಾ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ಯಾ ತೂತ್ತಮಾ ಭವೇತ್ .  
 ಅಜ್ಜುಕೇತಿ ಚ ವಕ್ತವ್ಯಾ ವೇಶ್ಯಾ ಪರಿಜನೇನ ಚ .. 91..  
 ಅತ್ತೇತಿ ಗಣಿಕಾ ಮಾತಾ ವಾಚ್ಯಾ ಪರಿಜನೇನ ಹಿ .  
 ಪ್ರಿಯೇತಿ ಭಾರ್ಯಾ ಶೃಂಗಾರೇ ವಾಚ್ಯಾ ರಾಜ್ಜೇತರೇಣ ವಾ .. 92..  
 ಪುರೋಧಃ ಸಾರ್ಥವಾಹಾನಾಂ ಭಾರ್ಯಾಸ್ತ್ವಾರ್ಯೇತಿ ಸರ್ವದಾ .  
 ತಲ್ಲಿಂಗಾರ್ಥಾನಿ ನಾಮಾನಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕವಿಭಿಃ ಸದಾ .. 93..  
 ಔತ್ತತ್ತಿಕಾನಿ ಯಾನಿ ಸ್ಯುರ್ನ ಪ್ರಖ್ಯಾತಾನಿ ನಾಟಕೇ .  
 ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ ನಾಮಾನಿ ಗೋತ್ರಕರ್ಮಾನುರೂಪತಃ .. 94..  
 ಕಾವ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕವಿಭಿಃ ಶರ್ಮವರ್ಮಕೃತಾನಿ ಹಿ .  
 ದತ್ತಪ್ರಾಯಾಣಿ ನಾಮಾನಿ ವಣಿಜಾಂ ಸಂಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .. 95..  
 ಕಾಪಾಲಿಕಾಸ್ತು ಘಂಟಾಂತನಾಮಾನಃ ಸಮುದಾಹೃತಾ .  
 ಶೌರ್ಯೋದಾತ್ತಾನಿ ನಾಮಾನಿ ತಥಾ ಶೂರೇಷು ಯೋಜಯೇತ್ .. 96..  
 ವಿಜಯಾರ್ಥಾನಿ ನಾಮಾನಿ ರಾಜಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ತು ನಿತ್ಯಶಃ .  
 ದತ್ತಾ ಮಿತ್ರಾ ಸೇನೇತಿ ವೇಶ್ಯಾನಾಮಾನಿ ಯೋಜಯೇತ್ .. 97..  
 ನಾನಾಕುಸುಮನಾಮಾನಃ ಪ್ರೇಷ್ಯಾಃ ಕಾರ್ಯಾಸ್ತು ನಾಟಕೇ .  
 ಮಂಗಲಾರ್ಥಾನಿ ನಾಮಾನಿ ಚೇಟಾನಾಮಪಿ ಯೋಜಯೇತ್ .. 98..  
 ಗಂಭೀರಾರ್ಥಾನಿ ನಾಮಾನಿ ಹ್ಯುತ್ತಮಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .  
 ಯಸ್ಮಾನ್ನಾಮಾನುಸದೃಶಂ ಕರ್ಮ ತೇಷಾಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ .. 99..  
 ಜಾತಿಚೇಷ್ಟಾನುರೂಪಾಣಿ ಶೇಷಾಣಾಮಪಿ ಕಾರಯೇತ್ .  
 ನಾಮಾನಿ ಪುರುಷಾಣಾಂ ತು ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಚೋಕ್ತಾನಿ ತತ್ತ್ವತಃ .. 100..  
 ಏವಂ ನಾಮವಿಧಾನಂ ತು ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕವಿಭಿಃ ಸದಾ .  
 ಏವಂ ಭಾಷಾವಿಧಾನಂ ತು ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಶೇಷತಃ .. 101..  
 ಪಾಠ್ಯಗುಣಾನಿದಾನೀಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ . ತದ್ಯಥಾ ಸಪ್ತಸ್ವರಾಃ ತ್ರೀಣಿ  
 ಸ್ಥಾನಾನಿ, ಚತ್ವಾರೋ ವರ್ಣಾಃ, ದ್ವಿವಿಧಾ ಕಾಕುಃ, ಷಡಲಂಕಾರಾಃ,  
 ಷಡಂಗಾನೀತಿ . ಏಷಾಮಿದಾನೀಂ ಲಕ್ಷಣಮಭಿವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ .  
 ತತ್ರ ಸಪ್ತಸ್ವರಾ ನಾಮ -  
 ಷಡ್ವರ್ಷಭಗಾಂಧಾರಮಧ್ಯಮಪಂಚಮಧೈವತನಿಷಾದಾಃ ತ ಏತೇ  
 ರನೇಷೂಪಪಾದ್ಯಾಃ .. 102..  
 ಯಥಾ -



ತತಃ ಪಾಠ್ಯಂ ಪ್ರಯುಂಜೀತ ಷಡಲಂಕಾರಸಂಯುತಂ .  
ಹಾಸ್ಯಶೃಂಗಾರಯೋಃ ಕಾರ್ಯೌ ಸ್ವರೌ ಮಧ್ಯಮಪಂಚಮೌ .. 103..  
ಷಡ್ಜರ್ಷಭೌ ತಥಾ ಚೈವ ವೀರರೌದ್ರಾದ್ಭುತೇಷ್ವಥ .  
ಗಾಂಧಾರಶ್ಚ ನಿಷಾದಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯೌ ಕರುಣೇ ರಸೇ .. 104..  
ಧೈವತಶ್ಚೈವ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಬೀಭತ್ಸೇ ಸಭಯಾನಕೇ .  
ತ್ರೀಣಿ ಸ್ಥಾನಾನಿ - ಉರಃ ಕಂಠಃ ಶಿರ ಇತಿ . ಭವತ್ಯಪಿ ಚ  
ಶಾರೀರ್ಯಾಮಥ ವೀಣಾಯಾಂ ತ್ರಿಭ್ಯಃ ಸ್ಥಾನಿಭ್ಯ ಏವ ತು .  
ಉರಸಃ ಶಿರಸಃ ಕಂಠಾತ್ಸ್ವರಃ ಕಾಕುಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ .. 105..  
ಆಭಾಷಣಂ ಚ ದೂರಸ್ಥೇ ಶಿರಸಾ ಸಂಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .  
ನಾತಿದೂರೇ ಚ ಕಂಠೇನ ಹ್ಯುರಸಾ ಚೈವ ಪಾರ್ಶ್ವತಃ .. 106..  
ಉರಸೋದಾಹೃತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಶಿರಸಾ ದೀಪಯೇದ್ ಬುಧಃ .  
ಕಂಠೇನ ಶಮನಂ ಕುರ್ಯಾತ್ಪಾಠ್ಯಯೋಗೇಷು ಸರ್ವದಾ .. 107..  
ಉದಾತ್ತಶ್ಚಾನುದಾತ್ತಶ್ಚ ಸ್ವರಿತಃ ಕಂಪಿತಸ್ತಥಾ .  
ವರ್ಣಾಶ್ಚತ್ವಾರ ಏವ ಸ್ಯುಃ ಪಾಠ್ಯಯೋಗೇ ತಪೋಧನಾಃ .. 108..  
ತತ್ರ ಹಾಸ್ಯಶೃಂಗಾರಯೋಃ ಸ್ವರಿತೋದಾತ್ತೈರ್ವರ್ಣೈಃ ಪಾಠ್ಯಮುಪಪಾದ್ಯಂ,  
ವೀರರೌದ್ರಾದ್ಭುತೇಷೂದಾತ್ತಕಂಪಿತೈಃ  
ಕರುಣಬೀಭತ್ಸಭಯಾನಕೇಷ್ವನುದಾತ್ತಸ್ವರಿತಕಂಪಿತೈರಿತಿ . ದ್ವಿವಿಧಾ  
ಕಾಕುಃ ಸಾಕಾಂಕ್ಷಾ ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಚೇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ  
ಸಾಕಾಂಕ್ಷನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಕತ್ವಾತ್ .. 109..  
ಅನಿಯುಕ್ತಾರ್ಥಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಾಕಾಂಕ್ಷಮಿತಿ ಸಂಜ್ಞಿತಂ .  
ನಿಯುಕ್ತಾರ್ಥಂ ತು ಯದ್ವಾಕ್ಯಂ ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಂ ತದುಚ್ಯತೇ .. 110..  
ತತ್ರ ಸಾಕಾಂಕ್ಷಂ ನಾಮ  
ತಾರಾದಿಮಂದ್ರಾಂತಮನಿಯುಕ್ತಾರ್ಥಮನಿಯಾರ್ಥಿತವರ್ಣಾಲಂಕಾರಂ  
ಕಂಠೋರಃಸ್ಥಾನಗತಂ . ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಂ ನಾಮ ನಿಯುಕ್ತಾರ್ಥಂ  
ನಿಯಾರ್ಥಿತವರ್ಣಾಲಂಕಾರಂ ಶಿರಃಸ್ಥಾನಗತಂ ಮಾಂದ್ರಾದಿತಾರಾಂತಮಿತಿ .  
ಅಥ ಷಡಲಂಕಾರಾ ನಾಮ -  
ಉಚ್ಛೋ ದೀಪ್ತಶ್ಚ ಮಂದ್ರಶ್ಚ ನೀಚೋ ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತೌ .  
ಪಾಠ್ಯಸ್ಯೈತೇ ಹ್ಯಲಂಕಾರಾ ಲಕ್ಷಣಂ ಚ ನಿಬೋಧತ .. 112..  
ಉಚ್ಛೋ ನಾಮ ಶಿರಃಸ್ಥಾನಗತಸ್ತಾರಸ್ವರಃ, ಸ ಚ  
ದೂರಸ್ಥಾಭಾಷಣವಿಸ್ಮಯೋತ್ತರೋತ್ತರಸಂಜಲ್ಪದೂರಾಹ್ವಾನತ್ರಾಸನಾಬಾಧಾದ್ಯೇಷು  
. .  
ದೀಪ್ತೋ ನಾಮ ಶಿರಃಸ್ಥಾನಗತಸ್ತಾರತರಃ, ಸ

ಚಾಕ್ಷೇಪಕಲಹವಿವಾದಾಮರ್ಷಕ್ರುಷ್ಣಾಧರ್ಷಣಕ್ರೋಧಶೌರ್ಯದರ್ಪತೀ-  
ಕ್ಷ್ಣ ರೂಕ್ಷಾಭಿಧಾನನಿರ್ಭರ್ತ್ಸನಾಕ್ರಂದಿತಾದಿಷು .  
ಮಂದ್ರೋ ನಾಮ ಉರಃಸ್ಥಾನಗತೋ ನಿರ್ವೇದಗ್ಲಾನಿಚಿಂತೌತ್ಸುಕ್ಯದೈನ್ಯವ್ಯಾಧಿಕ್ರೀಡಾ-

ಗಾಢಶಸ್ತುಕ್ಷತಮೂರ್ಭಾಮದಗುಹ್ಯಾರ್ಥವಚನಾದಿಷು .  
ನೀಚೋ ನಾಮ ಉರಃಸ್ಥಾನಗತೋ ಮಂದ್ರತರಃ, ಸ ಚ  
ಸ್ವಭಾವಾಭಾಷಣವ್ಯಾಧಿಶಮಶ್ರಮಾರ್ತತ್ರಸ್ತಪತಿತಮೂರ್ಭಿತಾದಿಷು .  
ದ್ರುತೋ ನಾಮ ಕಂಠಗತಃ ಸ ಚ ತ್ವರಿತಃ,  
ಲಲ್ಲನಮನ್ಮನಭಯಶೀತಜ್ವರತ್ರಾಸಾತ್ಯಸ್ತಾತ್ಯಯಿಕಕಾರ್ಯಾವೇದನಾದಿಷು .  
ವಿಲಂಬಿತೋ ನಾಮ ಕಂಠಸ್ಥಾನಗತಸ್ತನುಮಂದ್ರಃ, ಸ ಚ  
ಶೃಂಗಾರಕರುಣವಿತರ್ಕಿತವಿಚಾರಾಮರ್ಷಾಸೂಯಿತಾವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರವಾದಲಜ್ಜಾ-  
ಚಿಂತಾತರ್ಜನವಿಸ್ಮಯದೋಷಾನುಕೀರ್ತನದೀರ್ಘರೋಗನಿಪೀಡನಾದಿಷು  
ಅತ್ರಾನುವಂಶ್ಯಾ ಶ್ಲೋಕಾ ಭವಂತಿ .. 113-114..  
ಉತ್ತರೋತ್ತರಸಂಜಲ್ಪಪರುಷಾಕ್ಷೇಪಣೇಷು ಚ .  
ತೀಕ್ಷ್ಣ ರೂಕ್ಷಾಭಿನಯನೇ ಆವೇಗೇ ಕ್ರಂದಿತೇ ತಥಾ .. 115..  
ಪರೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸಮಾಹ್ವಾನೇ ತರ್ಜನೇ ತ್ರಾಸನೇ ತಥಾ .  
ದೂರಸ್ಥಾಭಾಷಣೇ ಚೈವ ತಥಾ ನಿರ್ಭರ್ತ್ಸನೇಷು ಚ .. 116..  
ಭಾವೇಷ್ಟೇತೇಷು ನಿತ್ಯಂ ಹಿ ನಾನಾರಸಸಮಾಶ್ರಯಾ .  
ಉಚ್ಚಾ ದೀಪ್ತಾ ದ್ರುತಾ ಚೈವ ಕಾಕುಃ ಕಾರ್ಯಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .. 117..  
ವ್ಯಾಧಿತೇ ಚ ಜ್ವರಾರ್ತೇ ಚ ಭಯಾರ್ತೇ ಶೀತವಿಪ್ಲವೇ .  
ನಿಯಮಸ್ಥೇ ವಿತರ್ಕೇ ಚ ಗಾಢಶಸ್ತುಕ್ಷತೇಷು ಚ .. 118..  
ಗುಹ್ಯಾರ್ಥವಚನೇ ಚೈವ ಚಿಂತಾಯಾಂ ತಪಸಿ ಸ್ಥಿತೇ .  
ಮಂದ್ರಾ ನೀಚಾ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಕಾಕುರ್ನಾಟ್ಯಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .. 119..  
ಲಲ್ಲೇ ಚ ಮನ್ಮನೇ ಚೈವ ಭಯಾರ್ತೇ ಶೀತವಿಪ್ಲವೇ .  
ಮಂದ್ರಾ ದ್ರುತಾ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಕಾಕುರ್ನಾಟ್ಯಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .. 120..  
ದೃಷ್ಟನಷ್ಟಾನುಸರಣೇ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಶ್ರುತೇ ತಥಾ .  
ಇಷ್ಟಾರ್ಥಖ್ಯಾಪನೇ ಚೈವ ಚಿಂತಾಧ್ಯಾನೇ ತಥೈವ ಚ .. 121..  
ಉನ್ಮಾದೇಸೂಯಿತೇ ಚೈವ ಉಪಾಲಂಭೇ ತಥೈವ ಹಿ .  
ಅವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರವಾದೇ ಚ ಕಥಾಯೋಗೇ ತಥೈವ ಚ .. 122..  
ಉತ್ತರೋತ್ತರಸಂಜಲ್ಪೇ ಕಾರ್ಯೇಽತಿಶಯಸಂಯುತೇ .  
ವಿಕೃತೇ ವ್ಯಾಧಿತೇ ಕ್ರೋಧೇ ದುಃಖೇ ಶೋಕೇ ತಥೈವ ಚ .. 123..  
ವಿಸ್ಮಯಾಮರ್ಷಯೋಶ್ಚೈವ ಪ್ರಹರ್ಷೇ ಪರಿದೇವಿತೇ .

ವಿಲಂಬಿತಾ ಚ ದೀಪ್ತಾ ಚ ಕಾಕುಷ್ಟಮಂದ್ರಾ ಚ ವೈ ಭವೇತ್ .. 124..

ಲಘುಕ್ಷರಪ್ರಾಯಕೃತೇ ಗುರ್ವಕ್ಷರಕೃತೇ ತಥಾ .

ಉಚ್ಚಾ ದೀಪ್ತಾ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಕಾಕುಷ್ಟತ್ರ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .. 125..

ಯಾನಿ ಸೌಮ್ಯಾರ್ಥಯುಕ್ತಾನಿ ಸುಖಭಾವಕೃತಾನಿ ಚ .

ಮಂದ್ರಾ ವಿಲಂಬಿತಾ ಚೈವ ತತ್ರ ಕಾಕುರ್ವಿಧೀಯತೇ .. 126..

ಯಾನಿ ಸ್ಯುಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣ ರೂಕ್ಷಾಣಿ ದೀಪ್ತಾ ಚೋಚ್ಚಾ ಚ ತೇಷ್ವಪಿ .

ಏವಂ ನಾನಾಶ್ರಯೋಪೇತಂ ಪಾಠ್ಯಂ ಯೋಜ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .. 127..

ಹಾಸ್ಯಶೃಂಗಾರಕರುಣೇಷ್ಟಿಷ್ಟಾ ಕಾಕುರ್ವಿಲಂಬಿತಾ .

ವೀರರೌದ್ರಾದ್ಭುತೇಷೂಚ್ಚಾ ದೀಪ್ತಾ ವಾಪಿ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ .. 128..

ಭಯಾನಕೇ ಸಬೀಭತ್ಸೇ ದ್ರುತಾ ನೀಚಾ ಚ ಕೀರ್ತಿತಾ .

ಏವಂ ಭಾವರಸೋಪೇತಾ ಕಾಕುಃ ಕಾರ್ಯಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಿಃ .. 129..

ಅಥಾಂಗಾನಿ ಷಟ್ - ವಿಚ್ಛೇದೋಽರ್ಪಣ ವಿಸರ್ಗೋಽನುಬಂಧೋ ದೀಪನಂ

ಪ್ರಶಮನಮಿತಿ . ತತ್ರ ವಿಚ್ಛೇದೋ ನಾಮ ವಿರಾಮಕೃತಃ . ಅರ್ಪಣಂ ನಾಮ

ಲೀಲಾಯಮಾನಮಧುರವಲ್ಲುನಾ ಸ್ವರೇಣ ಪೂರಯತೇವ ರಂಗಂ ಯತ್ಪ್ರತ್ಯತೇ

ತದರ್ಪಣಂ . ವಿಸರ್ಗೋ ನಾಮ ವಾಕ್ಯನ್ಯಾಸಃ . ಅನುಬಂಧೋ ನಾಮ

ಪದಾಂತರೇಷ್ವಪಿ ವಿಚ್ಛೇದಃ, ಅನುಚ್ಛೇದಃ ಸನಂ ವಾ . ದೀಪನಂ ನಾಮ

ತ್ರಿಸ್ಥಾನಶೋಭಿ ವರ್ಧಮಾನಸ್ವರಂ ಚೇತಿ . ಪ್ರಶಮನಂ ನಾಮ

ತಾರಗತಾನಾಂ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಪ್ರಶಾಮ್ಯತಾಮವೈಸ್ವಯೇಣಾವತಾರಣಮಿತಿ .

ಏಷಾಂ ಚ ರಸಗತಃ ಪ್ರಯೋಗಃ - ತತ್ರ

ಹಾಸ್ಯಶೃಂಗಾರಯೋರಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಮರ್ಪಣವಿಚ್ಛೇದದೀಪನಪ್ರಶಮನಯುಕ್ತಂ

ಪಾಠ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಂ . ದೀಪನಪ್ರಶಮನಯುಕ್ತಂ ಕರುಣೇ .

ವಿಚ್ಛೇದಪ್ರಶಮನದೀಪನಾನುಬಂಧಬಹುಲಂ ವೀರರೌದ್ರಾದ್ಭುತೇಷು

ವಿಸರ್ಗವಿಚ್ಛೇದಯುಕ್ತಂ ಬೀಭತ್ಸಭಯಾನಕಯೋರಿತಿ . ಸರ್ವೇಷಾಮಪ್ಯೇಷಾಂ

ಮಂದ್ರಮಧ್ಯತಾರಕೃತಃ ಪ್ರಯೋಗಸ್ತ್ರಿಸ್ಥಾನಗತಃ . ತತ್ರ

ದೂರಸ್ಥಾಭಾಷಣೇ ತಾರಂ ಶಿರಸಾ, ನಾತಿದೂರೇ ಮಧ್ಯಂ ಕಂಠೇನ,

ಪಾರ್ಶ್ವತೋ ಮಂದ್ರಮುರಸಾ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ಪಾಠ್ಯಮಿತಿ . ಮಂದ್ರಾತ್ತಾರಂ ನ

ಗಚ್ಛೇತ್, ತಾರಾದ್ವಾ ಮಂದ್ರಮಿತಿ .. 130..

ಏಷಾಂ ಚ ದ್ರುತಮಧ್ಯವಿಲಂಬಿತಾಸ್ತಯೋ ಲಯಾ ರಸೇಷೂಪಪಾದ್ಯಾಃ . ತತ್ರ

ಹಾಸ್ಯಶೃಂಗಾರಯೋರ್ಮಧ್ಯಲಯಃ, ಕರುಣೇ ವಿಲಂಬಿತೋ,

ವೀರರೌದ್ರಾದ್ಭುತಬೀಭತ್ಸಭಯಾನಕೇಷು ದ್ರುತ ಇತಿ .

ಅಥ ವಿರಾಮಃ ಅರ್ಧಸಮಾಪ್ತೋ ಕಾರ್ಯವಶಾನ್ನ ಛಂದೋವಶಾತ್ . ಕಸ್ಮಾತ್,

ದೃಶ್ಯಂತೇ ಹ್ಯೇಕದ್ವಿತ್ರಿಚತುರಕ್ಷರಾ ವಿರಾಮಾಃ . ಯಥಾ -

ಕಿಂ ! ಗಚ್ಛ ಮಾ ವಿಶ ಸುದುರ್ಜನ ! ವಾರಿತೋಽಸಿ  
 ಕಾರ್ಯಂ ತ್ವಯಾ ನ ಮಮ ಸರ್ವಜನೋಪಯುಕ್ತಂ .  
 ಸೂಚಾಸು ಚಾಂಕುರಗತೇ ಚ ತಥೋಪಚಾರೇ -  
 ಷ್ವಲ್ಪಾಕ್ಷರಾಣಿ ಹಿ ಪದಾನಿ ಭವಂತಿ ಕಾವ್ಯೇ .. 132..  
 ಏವಂ ವಿರಾಮೇ ಪ್ರಯತ್ನೋಽನುಷ್ಠೇಯಃ . ಕಸ್ಮಾತ್, ವಿರಾಮೋ ಹ್ಯರ್ಥಾನುದರ್ಶಕಃ  
 ಸಃ .  
 ಅತ್ರ ಶ್ಲೋಕೌ -  
 ವಿರಾಮೇಷು ಪ್ರಯತ್ನೋ ಹಿ ನಿತ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತಭಿಃ .  
 ಕಸ್ಮಾದಭಿನಯೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥಾಪೇಕ್ಷೀ ಯತಃ ಸ್ಮೃತಃ .. 133..  
 ಯತ್ರ ವ್ಯಗ್ರಾವುಭೌ ಹಸ್ತೌ ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಸಮನ್ವಿತಃ .  
 ವಾಚಿಕಾಭಿನಯಃ ಕಾರ್ಯೋ ವಿರಾಮೈರರ್ಥದರ್ಶಕೈಃ .. 134..  
 ಪ್ರಾಯೋ ವೀರೇ ಚ ರೌದ್ರೇ ಚ ಕರೌ ಪ್ರಹರಣಾಕುಲೌ .  
 ಬೀಭತ್ಸೇ ಕುತ್ಸಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಭವತಃ ಕುಂಚಿತೌ ಕರೌ .. 135..  
 ಹಾಸ್ಯೇ ಚೋದ್ದೇಶಮಾತ್ರೇಣ ಕರುಣೇ ಚ ಪ್ರಲಂಬಿತೌ .  
 ಅದ್ಭುತೇ ವಿಸ್ಮಯಾತ್ಮಬ್ಧೌ ಭಯಾಚ್ಚೈವ ಭಯಾನಕೇ .. 136..  
 ಏವಮಾದಿಷು ಚಾನೈಷು ಪ್ರವಿಚಾರೇಽಪಿ ಹಸ್ತಯೋಃ .  
 ಅಲಂಕಾರವಿರಾಮಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಧ್ಯತೇ ಹ್ಯರ್ಥನಿಶ್ಚಯಃ .. 137..  
 ಯೇ ವಿರಾಮಾಃ ಸ್ಮೃತಾ ವೃತ್ತೇ ತೇಷ್ವಲಂಕಾರ ಇಷ್ಯತೇ .  
 ಸಮಾಪ್ತೇಽರ್ಥೇ ಪದೇ ವಾಪಿ ತಥಾ ಪ್ರಾಣವಶೇನ ವಾ .. 138..  
 ಪದವರ್ಣಸಮಾಸೇ ಚ ದ್ರುತೇ ಬಹ್ವರ್ಥಸಂಕಟೇ .  
 ಕಾರ್ಯೋ ವಿರಾಮಃ ಪಾದಾಂತೇ ತಥಾ ಪ್ರಾಣವಶೇನ ವಾ .. 139..  
 ಶೇಷಮರ್ಥವಶೇನೈವ ವಿರಾಮಂ ಸಂಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ .  
 ಅತ್ರ ಚ ಭಾವಗತಾನಿ ಚ ಕೃಷ್ಯಾಕ್ಷರಾಣಿ ಬೋಧವ್ಯಾನಿ, ತದ್ಯಥಾ -  
 ಆಕಾರ್ಯಕಾರಸಂಯುಕ್ತಮೈಕಾರೌಕಾರಸಂಯುತಂ .  
 ವ್ಯಂಜನಂ ಯದ್ಭವೇದ್ಧೀರ್ಘಂ ಕೃಷ್ಯಂ ತತ್ತು ವಿಧೀಯತೇ .. 140..  
 ವಿಷಾದೇ ಚ ವಿತರ್ಕೇ ಚ ಪ್ರಶ್ನೇಽಥಾಮರ್ಷ ಏವ ಚ .  
 ಕಲಾಕಾಲಪ್ರಮಾಣೇನ ಪಾಠ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತಭಿಃ .. 141..  
 ಶೇಷಾಣಾಮರ್ಥಯೋಗೇನ ವಿರಾಮೇ ವಿರಮೇದಿಹ .  
 ಏಕದ್ವಿತ್ರಿಚತುಃಪಂಚಷಟ್ಕಲಂ ಚ ವಿಲಂಬಿತಂ .. 142..  
 ವಿಲಂಬಿತೇ ವಿರಾಮೇ ಹಿ ಸದಾ ಗುರ್ವಕ್ಷರಂ ಭವೇತ್ .  
 ಷಣ್ಮಾಂ ಕಲಾನಾಂ ಪರತೋ ವಿಲಂಬೋ ಚ ವಿಧೀಯತೇ .. 143..  
 ಅಥವಾ ಕಾರಣೋಪೇತಂ ಪ್ರಯೋಗಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ಚ .

ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ವೃತ್ತೇ ಕರ್ತವ್ಯೋ ವಿರಾಮೋ ರಸಭಾವತಃ .. 144..  
ಯೇ ವಿರಾಮಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ವೃತ್ತಪಾದಸಮುದ್ಭವಾಃ .  
ಉತ್ಕಮ್ಯಾಪಿ ಕ್ರಮಂ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಃ ಕಾರ್ಯಾಸ್ತೇಽರ್ಥವಶಾನುಗಾಃ .. 145..  
ನಾಪಶಬ್ದಂ ಪಠೇತ್ತಜ್ಞೋ ಭಿನ್ನವೃತ್ತಂ ತಥೈವ ಹಿ .  
ವಿಶ್ರಮೇನ್ನಾವಿರಾಮೇಷು ದೈನ್ಯೇ ಕಾಕುಂ ನ ದೀಪಯೇತ್ .. 146..  
ವರ್ಜಿತಂ ಕಾವ್ಯದೋಷೈಸ್ತು ಲಕ್ಷಣಾಡ್ಯಂ ಗುಣಾನ್ವಿತಂ .  
ಸ್ವರಾಲಂಕಾರಸಂಯುಕ್ತಂ ಪಠೇತ್ಪಾಠ್ಯಂ ಯಥಾವಿಧಿ .. 147..  
ಅಲಂಕಾರಾ ವಿರಾಮಾಶ್ಚ ಯೇ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಸ್ಮೃತಾಃ .  
ತ ಏವ ಸರ್ವೇ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ತ್ವಸಂಸ್ಕೃತೇ .. 148..  
ಏವಮೇತತ್ತ್ವ ರಕ್ತಂ ಕಲಾತಾಲಲಯಾನ್ವಿತಂ .  
ದಶರೂಪವಿಧಾನೇ ತು ಪಾಠ್ಯಂ ಯೋಜ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತಭಿಃ .. 149..  
ಉಕ್ತಂ ಕಾಕುವಿಧಾನಂ ತು ಯಥಾವದನುಪೂರ್ವಶಃ .  
ಅತ ಊರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ದಶರೂಪವಿಕಲ್ಪನಂ .. 150..  
.. ಇತಿ ಭರತೀಯೇ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಾಗಭಿನಯೇ ಕಾಕುಸ್ವರವ್ಯಂಜನೋ ನಾಮ  
ಸಪ್ತದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ..

Encoded by Sowmya Krishnapur krsowmya@yahoo at com

---

*Natya Shastra Chapter 17*

pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to [sanskrit@cheerful.com](mailto:sanskrit@cheerful.com)

